

ಕೆಳದಿ ಅರಸರ ಕಾಲದ ಪ್ರಮುಖ ಕೊಳಗಳ ದಾಖಲಾಕರಣ ಕುರಿತ ಒಂದು ಅಧ್ಯಯನ

ಮಲ್ಲೇಶ ಎಂ.¹

ಕನ್ನಡನಾಡಿನ ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ವಿಶ್ವಕ್ಕೆ ಮೆರೆಸಿದ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವಾದ ವಿಜಯನಗರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಅವನತಿಯಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಇವರ ಅವನತಿಯ ಅನಂತರ ಸಾಮಂತರಾಗಿದ್ದ ಕೆಳದಿಯ ಅರಸರು ಬಹುಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಮಲೆನಾಡಿನ ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲು ಆದಂಥ ಶಿವಮೊಗ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕೆಲವು ಸ್ಥಳಗಳನ್ನು ತಮ್ಮ ಆಡಳಿತ ಕೇಂದ್ರಗಳನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಆಡಳಿತ ನಡೆಸಿರುವುದರ ಬಗೆಗೆ ಹಲವು ಹತ್ತು ಸಾಕ್ಷಿಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸಬಹುದು. ಅವರು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಕೆಳದಿ, ಇಕ್ಕೇರಿ, ಬದನೂರು, ಕವಲೇದುರ್ಗ. ಇವುಗಳನ್ನು ರಾಜಧಾನಿಗಳನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಆಡಳಿತ ನಡೆಸಿದ್ದಾರೆ. ಕೆಳದಿಯ ಅರಸರು ತಮ್ಮ ಆಡಳಿತದ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಕೊಡುಗೆಗಳನ್ನು ಅಂದರೆ ರಾಜಕೀಯ, ಆರ್ಥಿಕ, ಸಾಮಾಜಿಕ, ಧಾರ್ಮಿಕ, ಶೈಕ್ಷಣಿಕವಾಗಿ ನೀಡಿದ್ದಾರೆ. ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ನೀರಾವರಿಗೆ ಅವರು ನೀಡಿದ ಕೊಡುಗೆಗಳು ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಮುಖವಾಗಿದೆ. ತಮ್ಮ ಆಡಳಿತದ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಅವರು ಕೊಳಗಳ ನಿರ್ಮಾಣಕ್ಕೆ ನೀಡಿದಂಥ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹ ಅತ್ಯಂತ ಸ್ಮರಣೀಯವಾದದ್ದು.

ಕೆಳದಿ ಅರಸರು ಪ್ರಮುಖ ಕೊಳಗಳನ್ನು ಬದನೂರು, ಕವಲೇದುರ್ಗ, ಆರಮನೆಕೊಪ್ಪ, ಆನಂದಪುರಗಳಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಕೆಳದಿ ಅರಸರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಿತವಾದಂತಹ ಕೊಳಗಳ ಉದ್ದೇಶವು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಮನರಂಜನೆಯೇ ಅಗಿತ್ತು. ಅದರ ಸಹ ಈ ಕೊಳಗಳನ್ನು ಇನ್ನಿತರ ಉಪಯೋಗಕ್ಕೆ ಅಂದರೆ ನೀರಾವರಿಗೆ ಅಂದರೆ ಪ್ರಮುಖವಾಗಿ ಕೃಷಿಗೆ ಬಳಸಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಮನರಂಜನೆಗಾಗಿ, ಸೌಂದರ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ನಿರ್ಮಿಸುವ ಕೊಳಗಳು ನೋಡಲು ತುಂಬಾ ಆಕರ್ಷಣೀಯವಾಗಿದ್ದವು. ನಾವು ಬಹುಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಕೆಳದಿ ಅರಸರು ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಪ್ರಮುಖ 4 ಕೊಳಗಳನ್ನು ಕ್ಷೇತ್ರಕಾರ್ಯದ ಆಧಾರಿತವಾಗಿಯೇ ವಿವರಣೆಯನ್ನು ಈ ಮುಂದಿನಂತೆ ನೀಡಲಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಅದೇನೆಂದರೆ;

1. ದೇವಗಂಗೆ ಕೊಳ: ಸ್ಥಳ : ಬಸವನ ಬ್ಯಾಣ, ತಾಲ್ಲೂಕು : ಹೊಸನಗರ, ಜಿಲ್ಲೆ : ಶಿವಮೊಗ್ಗ, ಕೊಳದ ಹೆಸರು : ದೇವಗಂಗೆ ಕೊಳ, ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಿಸಿದಂಥ ರಾಜವಂಶ : ಕೆಳದಿ, ನಿರ್ಮಾಣದ ಕಾಲಮಾನ: ಸುಮಾರು 15-16ನೇ ಶತಮಾನವೆಂದು ಗುರುತಿಸಲಾಗಿದೆ.

¹.ಸಂಶೋಧನಾ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿ,ಪ್ರಾಚೀನ ಇತಿಹಾಸ ಮತ್ತು ಪುರಾತತ್ವ ಅಧ್ಯಯನ ವಿಭಾಗ,ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ,ಹಂಪಿ.

ಅಕ್ಷಾಂಶ: 13°84' 20.71", ರೇಖಾಂಶ: 75°02'77.80" ಕೊಳದ ವಿಸ್ತೀರ್ಣ: 86 ಮೀ. ಉದ್ದ, 29 ಮೀ. ಅಗಲ, ಸ್ಥಿತಿ: ಮಧ್ಯಮ ಉಪಯೋಗ: ಕೃಷಿಗೆ ಸ್ಥಳದ ಹೆಗ್ಗುರುತು: ಚೌಡಪ್ಪ ನಾಯಕನ ಕೆರೆಯ ಹಿಂಭಾಗದಲ್ಲಿದೆ.

ದೇವಗಂಗೆ ಕೊಳವು ನಗರದ ಕೋಟೆಯಿಂದ ಪಶ್ಚಿಮಕ್ಕಿದೆ. ಕೊಲ್ಲೂರು ಮಾರ್ಗವಾಗಿ 5 ಕಿ.ಮೀ. ಕ್ರಮಿಸಿದರೆ ಅಲ್ಲ ಬಲಗಡೆ ತಿರುಗಿ ಅಲ್ಲಂದ 1 ಕಿ.ಮೀ. ಸಾಗಿದರೆ, ಅಲ್ಲ ಕೆಳದಿ ಅರಸರ ಶಿಥಿಲ ಸಮಾಧಿಗಳಿವೆ. ಅಲ್ಲಂದ ಒಂದು ರಸ್ತೆ ಬಲಕ್ಕೆ ತಿರುಗುತ್ತದೆ. ಇದರಲ್ಲ ಮುಂದೆ ಸಾಗಿದರೆ ಈ ದೇವಗಂಗೆ ಕೊಳವು ಸಿಗುತ್ತದೆ. ಇದು ಬಸವನ ಬ್ಯಾಣ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿದೆ. ಈ ದೇವಗಂಗೆ ಕೊಳವು ಕೆಳದಿ ಅರಸರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಬಹುಮುಖ್ಯ ಈಜು ಕೊಳವಾಗಿತ್ತು ಎಂಬುದು ತಿಳಿದುಬಂದಿರುತ್ತದೆ.

ದೇವಗಂಗೆ ಕೊಳದ ಸ್ವರೂಪ ಮತ್ತು ಅದರ ನಿರ್ಮಾಣವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಿದಾಗ ; 86.93 ಮೀಟರ್ ಉದ್ದವನ್ನು, 29.89 ಮೀಟರ್ ಅಗಲವಾದ ಅಳತೆಯ ವಿಸ್ತಾರವಾದ ಆವರಣದೊಳಗೆ ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದೆ. ಈ ಆವರಣಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವ ಮತ್ತು ಪಶ್ಚಿಮ ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ಇಳಿಯಲು ಮೆಟ್ಟಿಲುಗಳಿವೆ. ಆವರಣದ ಉತ್ತರದ ಅಂತ್ಯ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡದಾದ ಕೊಳವಿದೆ, ಇದು 17.69 ಮೀಟರ್ ಅಗಲ ಮತ್ತು 25.32 ಮೀಟರ್ ಉದ್ದವಿದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಕಲ್ಲಿನ ನೀರು ಸರಬರಾಜು ಕಾಲುವೆ ಇದ್ದು ಇಲ್ಲಂದ ಚೌಕಾಕಾರದ ತಳವುಳ್ಳ ಎರಡನೇ ಕೊಳಕ್ಕೆ ನೀರು ಸರಬರಾಜಾಗುತ್ತದೆ. ಮೊದಲೇ ಮತ್ತು ಎರಡನೆಯ ಕೊಳಗಳ ನಡುವೆ ಒಟ್ಟು ಆರು ಸ್ತಂಭಗಳಿವೆ. ಈ ಆವರಣದಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟು ಏಳು ಕೊಳಗಳಿದ್ದು, ಅವುಗಳಲ್ಲ ಒಂದು ನಕ್ಷತ್ರಾಕಾರದ ಮತ್ತೊಂದು ಕಮಲದಾಕಾರದ ತಳಭಾಗವನ್ನೊಂದಿವೆ. ಆವರಣದ ದಕ್ಷಿಣದ ಕೊನೆಯ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಕಲ್ಲುಗಳಿಂದ ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಸ್ನಾನದ ಸ್ಥಳವಿದೆ. ಪಶ್ಚಿಮದಲ್ಲರುವ ಮೆಟ್ಟಿಲುಗಳು ನೇರವಾಗಿ ಒಂದು ಸಣ್ಣ ದೇಗುಲಕ್ಕೆ ಸೇರಿಸುತ್ತದೆ. ಗುಡಿಯಲ್ಲ ಶಿವಲಿಂಗವಿದ್ದು, ಇದರ ಪಕ್ಕದಲ್ಲೇ ಕೆಲವು ಕೊಠಡಿಗಳ ಅವಶೇಷಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ.

ಈ ಕೊಳದ ವಿಶೇಷತೆ ಎಂದರೆ ; ಇದು ವರ್ಷಪೂರ್ಣ ಈ ಈಜುಕೊಳದಲ್ಲಿ ನೀರು ಒಂದೇ ಮಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಇರುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ನೀರು ಸದಾ ಹರಿಯುತ್ತಿರುತ್ತದೆ. ದೊಡ್ಡ ಕೊಳವನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣ ಶಿಲಾ ಕಲ್ಲುಗಳಿಂದ ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇದರ ಮಧ್ಯೆ ರಾಣಿ ಪರಿವಾರದವರಿಗಾಗಿ ಕಲ್ಲಿನ ಸುಂದರ ತೊಟ್ಟಿಲು ಅದಕ್ಕೆ ತಲುಪಲು ಕಲ್ಲಿನ ಸಂಕವಿದೆ. ಈ ಕೊಳಕ್ಕೆ ಬಿಟ್ಟದ ಮೇಲಿನ ದೊಡ್ಡ ಕೆರೆಯಿಂದ ನೀರು ಹರಿದು ಬರುತ್ತದೆ. ಈ ಕೆರೆಯಿಂದ ನೀರು ಬರಲು ಭೂಮಿಯ ಆಳದಲ್ಲಿ ಹಿತ್ತಾಳೆ ಮತ್ತು ಕಲ್ಲಿನ ಕೊಳವೆಗಳನ್ನು ಅಳವಡಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಈಜು ಕೊಳದ ಸಂಕೀರ್ಣ ನೆಲದಿಂದ 15 ಅಡಿ ಆಳದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಿಸಿರುವುದು ರಾಣಿ ವಾಸದ ಖಾಸಗಿತನಕ್ಕಾಗಿ ದೂರದಿಂದ ಈಜುಕೊಳ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ಕೊಳದ ತಡೆಗೋಡೆಯು ಇಂದು ಸ್ವಲ್ಪ ಭಾಗ ಕುಸಿದಿದೆ. ಅಲ್ಲದೇ ಇದನ್ನು ಭಾರತೀಯ ಪುರಾತತ್ವ ಸರ್ವೇಕ್ಷಣ (ಎ.ಎಸ್.ಐ.) ನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತಿದೆ. ಈ ಕೊಳಕ್ಕೆ ಬರುವ ನೀರು ಮೇಲಿನ ಚೌಡಪ್ಪ ನಾಯಕನ ಕೆರೆಯಿಂದ ಕೆರೆಯವ

ಕೆರೆಯಿಂದ ಅಂತರ್ಗತವಾಗಿ ಕೊಳವೆಗಳ ಮೂಲಕ ಬರುತ್ತದೆ. ಇದು ಕೆಳದಿ ಅರಸರ ನೀರನ್ನು ಬಳಸುವ ವಿಧಾನದ ನೈಪುಣ್ಯತೆಯನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ವಿಶಿಷ್ಟವಾಗಿ ಕಾಣಬಹುದು. ಕೆರೆಯು ಈ ಕೆಳದಿಂದ ಸುಮಾರು ಅರ್ಧ ಕಿಲೋಮೀಟರ್ ದೂರದಲ್ಲಿದ್ದು ಉತ್ತರ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿದೆ.

2. ಶಾಂತಗಂಗೆ ಕೊಳ: ಸ್ಥಳ : ಕವಲೇದುರ್ಗ, ತಾಲ್ಲೂಕು : ತೀರ್ಥಹಳ್ಳಿ, ಜಿಲ್ಲೆ : ಶಿವಮೊಗ್ಗ, ಕೊಳದ ಹೆಸರು : ಶಾಂತಗಂಗೆ ಕೊಳ, ರಾಜವಂಶ : ಕೆಳದಿ, ಕಾಲಮಾನ : ಸುಮಾರು 15-16 ನೇ ಶತಮಾನ ಅಕ್ಷಾಂಶ : 13°71' 96.41", ರೇಖಾಂಶ : 75°11'89.50" ಕೊಳದ ವಿಸ್ತೀರ್ಣ: 40 ಮೀ. ಉದ್ದ, 20 ಮೀ. ಅಗಲ, ಸ್ಥಿತಿ : ಮಧ್ಯಮ, ಉಪಯೋಗ : ಕೃಷಿಗೆ, ಸ್ಥಳ : ಅರಮನೆಯ ಹಿಂಭಾಗದಲ್ಲ ನಿರ್ಮಾಣಗೊಂಡಿರುವುದು ಕಂಡುಬಂದಿರುತ್ತದೆ.

ಶಾಂತಗಂಗೆ ಕೊಳವು ನೋಡಲು ಬಹಳ ಸುಂದರವಾಗಿದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಹತ್ತಲು ಇಳಿಯಲು ಮೆಟ್ಟಿಲುಗಳು ಇವೆ. ಇದು ಕೋಟೆಯ ಅರಮನೆ ಕಟ್ಟಡದ ಹಿಂಭಾಗದಲ್ಲಿದೆ. ಇದು ರಾಣಿಯರ ಈಜು ಕೊಳವಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ರಾಣಿಯರು ಬಂದು ಜಲಕ್ರೀಡೆ ಮತ್ತು ಇನ್ನಿತರ ಮೋಜು ಮಸ್ತಿಯಲ್ಲ ತೋಡಗಿಕೊಳ್ಳು ತಿದ್ದರು. ಇಲ್ಲಿ ದೇವಗಂಗೆ ಮತ್ತು ಅರಮನೆಕೊಪ್ಪದ ಕೊಳದ ರೀತಿಯ ಯಾವುದೇ ರೀತಿಯ ನೀರಿನ ಕಾರಂಜಿ ಇಲ್ಲ. ಈಜುಕೊಳದ ಸಂಕೀರ್ಣ ನೆಲದಿಂದ 15 ಅಡಿ ಆಳದಲ್ಲ ನಿರ್ಮಿಸಿರುವುದು ರಾಣಿ ವಾಸದ ಖಾಸಗಿತನಕ್ಕಾಗಿ ದೂರದಿಂದ ಈಜುಕೊಳ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ. ಅರಮನೆ ಅವಶೇಷದ ಹಿಂದೆ ಬಂದು ನೋಡಿದರೆ ; ಈ ಕೊಳವನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ಈ ಕೊಳಕ್ಕೆ ನೀರು ಅಂತರ್ಗತವಾಗಿ ಬಂದು ಸಂಗ್ರಹವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದರ ಆವರಣದ ಗೋಡೆಯ ಮೇಲೆ ಬಲಗಡೆ ಒಂದು ಚೌಕಾಕಾರದ ಸಣ್ಣ ಬಾವಿಯ ರೂಪದಲ್ಲರುವ ಸ್ಥಳದಿಂದ ಇದಕ್ಕೆ ನೀರು ಅಂತರ್ಗತವಾಗಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಈ ನೀರು ಮೇಲನ ಶಿಖರೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದ ಕೆಳಗೆ ಒಂದು ಹಾಳಾದ ದೇವಾಲಯವಿದ್ದು ಅಲ್ಲಿ ಉಕ್ಕುತ್ತಿದ್ದ ಸ್ವಾಭಾವಿಕ ಬುಗ್ಗೆಯಿಂದ ಕೊಳವೆಯ ಮೂಲಕ ನೀರನ್ನು ಈ ಕೊಳಕ್ಕೆ ಹರಿಸಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು ಎಂದು ಇತಿಹಾಸಕಾರರ ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಇದರ ಕೊಳವೆಯನ್ನು ಕಲ್ಲುಗಳಿಂದ ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದೆ. ಮತ್ತು ಈ ಕೊಳವೆಗಳ ಅವಶೇಷಗಳನ್ನು ಇಂದಿಗೂ ಸಹ ನಾವು ಕಾಣಬಹುದಾಗಿದೆ.

3. ಅರಮನೆ ಕೊಪ್ಪದ ಕೊಳ, ಸ್ಥಳ: ಅರಮನೆಕೊಪ್ಪ, ತಾಲ್ಲೂಕು : ಹೊಸನಗರ, ಜಿಲ್ಲೆ : ಶಿವಮೊಗ್ಗ, ಕೊಳದ ಹೆಸರು : ಅರಮನೆಕೊಪ್ಪದ ಕೊಳ, ರಾಜವಂಶ : ಕೆಳದಿ, ಕಾಲಮಾನ : ಸುಮಾರು 15-16ನೇ ಶತಮಾನ, ಅಕ್ಷಾಂಶ : 13°87' 49.96" ರೇಖಾಂಶ : 75°00'27.70" ಎತ್ತರ : 694, ಕೊಳದ ವಿಸ್ತೀರ್ಣ : 42 ಮೀ. ಉದ್ದ, 24 ಮೀ. ಅಗಲ, ಪ್ರಸ್ತುತ ಸ್ಥಿತಿ : ಹಾಳಗಿದೆ. ಸ್ಥಳದ ಹೆಗ್ಗುರುತು : ಅರಮನೆಯ ಮುಂದೆಯೇ ಇದೆ ಎಂದನ್ನು ಗುರುತಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಅರಮನೆಕೊಪ್ಪವು ನಗರದಿಂದ ಸುಮಾರು 10 ಕಿ.ಮಿ ದೂರದಲ್ಲಿದೆ. ಇದು ನಗರದಿಂದ ಕೊಲ್ಲೂರು ಮಾರ್ಗವಾಗಿ ಸಾಗುವ ದಾರಿಯಲ್ಲಿದೆ. ಕೆಳದಿಯ ರಾಜರು ಮಲೆನಾಡು ಮತ್ತು ಕರಾವಳಿ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಅನುಕೂಲಕ್ಕಾಗಿ ಹಲವಾರು ಅರಮನೆಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡಿದ್ದು ಅದರಲ್ಲಿ ಅರಮನೆಕೊಪ್ಪ ಸಹಾ ಒಂದು. ಅರಮನೆಕೊಪ್ಪ ಇದ್ದ ಪ್ರದೇಶ ಹಿಂದೆ ಸಮತಟ್ಟವಾಗಿತ್ತು. ಪೂರ್ವ, ಪಶ್ಚಿಮ ಮತ್ತು ಉತ್ತರದಲ್ಲ ಶರಾವತಿ ನದಿಯ ಉಪನದಿಗಳು ಹರಿಯುತ್ತಿವೆ. ದಕ್ಷಿಣದಲ್ಲ ಎತ್ತರದ ಗುಡ್ಡ, ದಟ್ಟವಾದ ಕಾಡು, ಅದರ ಹಿಂದೆ ವೊತನಾಡ (ವತನ್ನಡಿ) ಎಂಬ ಹಳ್ಳಿ ಮತ್ತು ಬಿದನೂರಿನ ಮೂರನೇ ಸುತ್ತಿನ ಕೋಟೆಯ ಗೋಡೆ ಮತ್ತು ಅದರ ಅಂಗಳ ಇದೆ. ಪೂರ್ವದಲ್ಲ ಕಿರುಗುಲಗೆಗೆ ಹರಿಯುವ ಹಳ್ಳಿ ಪಶ್ಚಿಮದಲ್ಲ ಹರಿಯುವ ಕಬ್ಬಣಮಕ್ಕಿ ಹೊಳೆ ಅರಮನೆಕೊಪ್ಪದ ಉತ್ತರದಲ್ಲ ಸೇರಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಮುಂದೆ ಹೋಗಿ ಬಿದನೂರು ನಗರವನ್ನು ಸುತ್ತುವರಿದು, ಕೊಡಸೆಯಲ್ಲಿ ಕಲಾವತಿ ಮತ್ತು ಇಳಾವತಿ ನದಿಯನ್ನು ಬೆಕ್ಕೊಂಡು ಸ್ಥಳದ ಹತ್ತಿರ ಸೇರುತ್ತಿದೆ. ಹೀಗೆ ತನ್ನ ಸುತ್ತ ನದಿಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಈ ಅರಮನೆಗೆ ನೀರಾವರಿಯ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯು ಉತ್ತಮವಾಗಿತ್ತು. ಈ ಅರಮನೆಯ ಒಳಗೆ ಬಾವಿ ಇದ್ದು ಇದಕ್ಕೆ ಪಶ್ಚಿಮದಲ್ಲ ಹರಿಯುವ ಕಬ್ಬಣಮಕ್ಕಿ ಹೊಳೆಯಿಂದ ಸುರಂಗ ಕೊಳಾಯಿಗಳ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಮೂಲಕ ನೀರನ್ನು ಸರಬರಾಜು ಮಾಡಲಾಗುತ್ತಿದೆ. ಆದರೆ ಈ ಸುರಂಗದ ಮಾರ್ಗವು ರಹಸ್ಯವಾಗಿದೆ ಮತ್ತು ಸ್ವಲ್ಪ ಮಾತ್ರ ಗೋಚರಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಬಾವಿಯ ನೀರು ಏತ ನೀರಾವರಿಯ ಮೂಲಕ ಕೃಷಿಗೆ ಮತ್ತು ಅರಮನೆಯ ಇತರ ಉಪಯೋಗಕ್ಕೆ ಬಳಸಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು.

ನೀರಿನ ಕಾರಂಜಿ ಮತ್ತು ಹೂವಿನ ತೋಟ

ಅರಮನೆಯ ಉತ್ತರದಲ್ಲ ದೇವಗಂಗೆಯ ಮಾದರಿಯಲ್ಲಿ ಪುಷ್ಕರಣಿ ಮತ್ತು ಕಾರಂಜಿಯ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಇತ್ತು. ಅಂದು ಈ ಅರಮನೆಯ ಮುಂಭಾಗದಲ್ಲ ಸಮಯವನ್ನು ನೋಡುವ ಘಟನೆ ಬಟ್ಟಲು ಮತ್ತು ಸುಂದರವಾದ ಹೂವಿನ ತೋಟ ಇದೆ. ಸರ್ ಎಂ ವಿಶ್ವೇಶ್ವರಯ್ಯ ಅವರು ಬಿದನೂರಿಗೆ ಭೇಟಿ ನೀಡಿದಾಗ ಇಲ್ಲಿಯ ಕಾರಂಜಿ (ದೇವಗಂಗೆಯ) ತಂತ್ರಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಹೂವಿನ ತೋಟ ಅವರನ್ನು ಬಹಳ ಸೆಳೆದು ಅದರ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ ನಿರ್ಮಾಣವಾಗಿದ್ದು ಮೈಸೂರು ಬೃಂದಾವನ ಎಂದು ಸ್ಥಳೀಯ ಇತಿಹಾಸಕಾರರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಇಂದು ಅಂಗನಮಕ್ಕಿ ಆಣೆಕಟ್ಟಿನ ಹಿನ್ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಈ ಐತಿಹಾಸಿಕ ಕಾರಂಜಿ ಮತ್ತು ಹೂವಿನ ತೋಟ ಮುಳುಗಿದೆ. ಇನ್ನೂ ಅಂದಿನ ಕಪ್ಪು ಕಲ್ಲಿನ ಘಟನೆ ಬಟ್ಟಲು ಇಂದು ತುಳಸಿ ಕಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಮಾರ್ಪಾಡಾಗಿದೆ. ಘಟನೆ ಎಂದರೆ ಇಷ್ಟತ್ತು ನಾಲ್ಕು ನಿಮಿಷ ಅಂದರೆ ಒಂದು ದಿನದ ಹದಿನಾರನೇ ಒಂದು (1/16) ಭಾಗ, ಹೀಗಾಗಿ ನಮ್ಮ ಪೂರ್ವಜರು ಘಟನೆ ಬಟ್ಟಲನ ಕಮಲದಲ್ಲ ಹದಿನಾರು ದಳಗಳನ್ನು ಕೆತ್ತಿದ್ದಾರೆ (ಅರಮನೆಕೊಪ್ಪದ ತುಳಸಿ ಕಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು) ಈ ಕಾರಂಜಿಗೆ ಕಬ್ಬಣಮಕ್ಕಿ ಹೊಳೆಯಿಂದ ನೀರು ಕೊಳಯ ಮೂಲಕ ಅಂತರ್ಗತವಾಗಿ ಬಂದು

ಸೇರುತ್ತದೆ. ಮತ್ತೆ ಈ ನೀರು ಕೃಷಿಗೆ ಉಪಯೋಗವಾಗುತ್ತದೆ. ಅಂದಿನ ಕಾಲದ ನೀರಿನ ಮರಿಗೆ ಮತ್ತು ಇತರೆ ಪಾತ್ರೆಗಳು ಇಂದಿಗೂ ಅರಮನೆಕೊಪ್ಪದಲ್ಲ ಇದ್ದು ನಮ್ಮನ್ನು ಆಕರ್ಷಿಸುತ್ತದೆ. ಇದು ಕೆಳದಿಯ ಅರಸರ ನೀರಾವರಿಯ ತಂತ್ರಜ್ಞಾನದ ಪ್ರಮುಖ ಸ್ಥಳವಾಗಿದೆ.

4. ಆನಂದಪುರದ ಚಂಪಕ ಸರಸ್ಸು, ಸ್ಥಳ : ಮಲಂದೂರು, ತಾಲ್ಲೂಕು : ಸಾಗರ, ಜಿಲ್ಲೆ : ಶಿವಮೊಗ್ಗ, ಕೊಳದ ಹೆಸರು : ಚಂಪಕ ಸರಸ್ಸು, ರಾಜವಂಶ : ಕೆಳದಿ, ಕಾಲಮಾನ : ಸುಮಾರು 15-16ನೇ ಶತಮಾನ, ಅಕ್ಷಾಂಶ : 14°08'89.65" ರೇಖಾಂಶ : 75°22'29.16" ಎತ್ತರ : 694, ಕೊಳದ ವಿಸ್ತೀರ್ಣ:250 ಅಡಿ ಸುತ್ತಳತೆ, ಸ್ಥಿತಿ : ಮಧ್ಯಮ, ಸ್ಥಳದ ಹೆಗ್ಗುರುತು : ಮಲಂದೂರು.

ಆನಂದಪುರದ ಚಂಪಕ ಸರಸ್ಸು ಕೊಳ ಶಿವಮೊಗ್ಗ ಮತ್ತು ಸಾಗರ ನಡುವಿನ ಹೆದ್ದಾರಿಯಲ್ಲರುವ ಆನಂದಪುರದ ಹತ್ತಿರದ ಮಲಂದೂರಿನಲ್ಲಿದೆ. ಈ ಪುಷ್ಕರಣಿಯು ಕೆಳದಿ ಅರಸರು ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಪ್ರಮುಖವಾದಂತಹ ಮತ್ತು ಅತ್ಯಂತ ಮುಖ್ಯವಾದ ಕೊಳವಾಗಿದೆ. ಈ ಪುಷ್ಕರಣಿಯನ್ನು ರಾಜ ವೆಂಕಟಪ್ಪನಾಯಕನು ತನ್ನ ಪ್ರೀತಿಯ ಪ್ರೇಯಸಿಯ ನೆನಪಿಗಾಗಿ ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದಾಗಿದೆ. ಈ ಪ್ರೇಮಕಥೆ ಈ ಭಾಗದ ಜನರಲ್ಲಿ ಲಾವಣಿಯ ಮುಖಾಂತರ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಇತ್ತೀಚಿಗೆ ಶ್ರೀ ಕೆ ಅರುಣ್ ಪ್ರಸಾದ್ ಅವರು ಈ ಲಾವಣಿಯನ್ನು ಆಧಾರವಾಗಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು “ಬೆಸ್ತರರಾಣಿ ಚಂಪಕಾ” ಎಂಬ ಕಾದಂಬರಿ ಮತ್ತು 1624ರಲ್ಲಿ ವೆಂಕಟಪ್ಪನಾಯಕನು ಭೇಟಿ ಮಾಡಿ ಇಕ್ಕೇರಿ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಕಣ್ಣಾರೆ ನೋಡಿದ ಇಟಾಲಿಯನ್ ಪ್ರವಾಸಿ “ಪಿಯೆಟ್ರೊ ಡೆಲ್ಲಾ ವೇಲ್ಲಾ” ಅವರು ಬರೆದಿರುವ ಪುಸ್ತಕ ಮುಖ್ಯವಾಗಿವೆ. ಕೆಳದಿ ಅರಸರಾದ ಹಿರಿಯ ವೆಂಕಟಪ್ಪ ನಾಯಕರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿ ತಾಂಡವೇಶ್ವರ ಮೂರ್ತಿ ಸ್ಥಾಪಿಸಿ ವಾಪಿ, ಕೂಪ, ತಟಾಕಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿ ನಾಟಕ ಶಾಲೆಯನ್ನೂ ನಿರ್ಮಿಸಿದನು ಎಂದು ಕೆಳದಿ ನೃಪವಿಜಯದಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖವಿದೆ. ಶಾಸನಗಳು ಚಂಪಕ ಸರಸ್ಸಿನ ಮಹತ್ತಿನ ಮಠ ಎಂದು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿವೆ. ವೆಂಕಟಪ್ಪ ನಾಯಕ ಮತ್ತು ಅವನ ಪ್ರೇಯಸಿಯ ಪ್ರೀತಿಗೆ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿ ಪೂರ್ವಾಭಿಮುಖವಾಗಿ ನಿಂತಿರುವ ಎರಡು ಆನೆಗಳು ಆ ಪರಿಸರದ ನಿಜವಾದ ಆಕರ್ಷಣೆ. ದೊಡ್ಡದಾದ ಪುಷ್ಕರಣಿ ಅದರ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪುಟ್ಟ ಗುಡಿ ಅದನ್ನು ಸಂಪರ್ಕಿಸಲು ಕಲ್ಲಿನ ಸಂಕ, ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಒಂದು ದ್ವಾರ, ಪಶ್ಚಿಮದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಾಭಿಮುಖವಾಗಿ ಕಟ್ಟಿರುವ ಇನ್ನೊಂದು ದೇವಾಲಯ, ಅದರ ಮುಂದೆ ಸುಂದರವಾದ ತೊಟ್ಟಿ ಇದೆ. ಉತ್ತರ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಇರುವ ಗುಡ್ಡದಿಂದ ಬರುವ ನೀರು ನಂದಿಯ ಬಾಯಿಯ ಮುಖೇನ ಪುಷ್ಕರಣಿಯಲ್ಲಿ ಸೇರುವುದು, ದಕ್ಷಿಣದಲ್ಲಿ ಇರುವ ತೊಬು ಮತ್ತು ನೀರಿನ ಕಾಲುವೆ ಇದೆ, ನೈರುತ್ಯದಲ್ಲಿ ಪುಷ್ಕರಣಿ ಇಂದ ನೀರನ್ನು ಸೇದಲು ಮಾಡಿರುವ ಏತ ನೀರಾವರಿ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಮೂಲಕ ನೀರು ಹೊರಗೆ ಕಾಲುವೆ ಮೂಲಕ ಹರಿದು ಕೃಷಿಗೆ ಬಳಸಲಾಗುತ್ತದೆ, ಸುತ್ತಲೂ ಇರುವ ರಕ್ಷಣಾ ಗೋಡೆ, ಪುಷ್ಕರಣಿಯ ನೆಲಹಾಸು ಎಲ್ಲವೂ ಅದ್ಭುತವಾಗಿದ್ದು ಅಂದಿನ ಕಾಲದ ತಂತ್ರಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಕೈಗನ್ನಡಿಯಾಗಿದೆ.

ಈ ಸ್ಮಾರಕದಲ್ಲ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಸ್ಥಳೀಯವಾಗಿ ಸಿಗುವ ಜಂಜಿಟ್ಟಿಗೆ ಮತ್ತು ಕಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿರುವುದು ಇನ್ನೊಂದು ವಿಶೇಷ. ಈ ಪುಷ್ಕರಣಿಗೆ ನೀರು ಒದಗಿಸುವ ಗುಡ್ಡದಲ್ಲ ನೀಲಗಿರಿ ಮತ್ತು ಅಕೇಶಿಯ ಮರಗಳ ನೆಡುತೋಪುಗಳು ನಿರ್ಮಾಣವಾಗಿ ನೀರಿನ ಹರಿವು ಎಂದೋ ಸ್ತಬ್ಧವಾಗಿದೆ. ಅದೇ ರೀತಿ ನೀರು ಹೊರ ಹೋಗುವ ತೂಬು ಮತ್ತು ಕಾಲುವೆ ಸಹ ಹಾಳಾಗಿದೆ. ಇದರ ಪಕ್ಕದಲ್ಲರುವ ಕೆರೆಯು ಒತ್ತುವರಿಯಿಂದ ಸಂಪೂರ್ಣ ಮುಚ್ಚಿಹೋಗಿದೆ.

ಮನರಂಜನೆಗಾಗಿ, ಪಟ್ಟಣದ ಸೌಂದರ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ನಿರ್ಮಿಸುವ ಕೊಳಗಳು ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಮುಖವಾಗಿವೆ. ಇಲ್ಲಿ ತಂತ್ರಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಮತ್ತು ಕಲಾತ್ಮಕತೆಗೆ ಹೆಚ್ಚು ಒತ್ತು ನೀಡಲಾಗುತ್ತದೆ. ಕೆಳದಿ ಅರಸರ ಕಾಲದಲ್ಲ ಹೆಚ್ಚು ಕೊಳಗಳ ನಿರ್ಮಾಣ ಕಂಡು ಬಂದರೂ ಸಹ ಇಲ್ಲಿ ಶಾಸನದ ಉಲ್ಲೇಖದ ಕೊರತೆ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಇವರ ಕಾಲದ ಪ್ರಮುಖ ಆಕರ “ಕೆಳದಿ ನೃಪವಿಜಯ” ಕೆಲವು ಕೊಳಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದೆ. ಪ್ರಸ್ತುತ ಹಲವು ಪ್ರಮುಖ ಕೊಳಗಳು ಅವನತಿಯ ಹಂತದಲ್ಲವೆ. ಅರಮನೆಕೊಪ್ಪದ ಕೊಳವು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಇಂದು ಅಂಗನಮಕ್ಕಿ ಆಣೆಕಟ್ಟಿನ ಹಿನ್ನೀರಿನಲ್ಲ ಮುಳುಗಿದೆ. ಅಲ್ಲದೇ ದೇವಗಂಗೆ ಕೊಳವು ಸಹ ಅವನತಿಯತ್ತ ಸಾಗುತ್ತಿದೆ. ಇನ್ನಾದರು ಸಹ ಸರ್ಕಾರ ಮತ್ತು ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಇಲಾಖೆ ಇವುಗಳ ಕಡೆ ಗಮನಹರಿಸಿ ಸಂರಕ್ಷಿಸಬೇಕು.

ಗ್ರಂಥಮುಖ

1. ಅಂಬ್ರಯ್ಯಮಠ. 2012. *ಕೆಳದಿ ಕುಲತೀಲಕ ಹಿರಿಯ ವೆಂಕಟಪ್ಪನಾಯಕ*. ಛಾಯಾ ಸಾಹಿತ್ಯ, ಬೆಂಗಳೂರು.
2. ಅಂಬ್ರಯ್ಯಮಠ. 2018. *Brief History of Policies of Bidanoor Nagar*, ಸಾಧನಾ ಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಂಗಳೂರು.
3. ಕಲಬುರ್ಗಿ, ಎಂ.ಎಂ. ಮತ್ತು ಬಿ.ಎಸ್. ರಾಮಭಟ್ಟ. 1994. *ಕೆಳದಿ ಸಂಸ್ಥಾನ ಸಮಗ್ರ ಅಧ್ಯಯನ*, ಜಗದ್ಗುರು ಮುರುಘಾಮಠ, ಆನಂದಪುರಂ.
4. ಕೆಳದಿ ವೆಂಕಟೇಶ್ ಜೋಯಿಸ್. 1991. *ಕೆಳದಿ ಶಾಸನ ಸಂಪುಟ*, ತೋಂಟದಾರ್ಯ ಮಠ, ಗದಗ.
5. ಕೆಳದಿ ವೆಂಕಟೇಶ್ ಜೋಯಿಸ್. 2009. *ಮರೆಯಲಾಗದ ಕೆಳದಿ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ*, ಸರಸ್ವತಿ ಸೇವಾ ಸಮಿತಿ, ಕೆಳದಿ.
6. ಗುಂಡಾ ಜೋಯಿಸ್ ಕೆಳದಿ ಮತ್ತು ಕಲ್ಹಾಪುರ ಜಿ.ವಿ. 2004. *ಕೆಳದಿ ಕಾಲದ ಐತಿಹಾಸಿಕ ದಾಖಲೆಗಳು*, ಮುದ್ರಾ ಆಫ್‌ಸೆಟ್ ಪ್ರಕಾಶಕರು, ಸಾಗರ.
7. ಪಂಚಮುಖಿ ಆರ್.ಎಸ್. 1953. *ಕರ್ನಾಟಕ ಶಾಸನಗಳು (ಸಾಮಾನ್ಯ ಪರಿಚಯ)*, ಕನ್ನಡ ಸಂಶೋಧನಾ ಕೇಂದ್ರ, ಧಾರವಾಡ.